

pripremili smo za vas

Ružičasto i plavo

Rodno osviješten odgoj u vrtiću

Usvajanje stereotipnih stavova o muškom i ženskom rodu možemo primijetiti već kod djece mlađe predškolske dobi. Često djevojčicama i dječacima pristupamo na različite načine – čak i kad smo uvjereni da to ne činimo. U članku pročitajte koje se zamke kriju u slikovnicama i drugim materijalima za učenje te na koji način možemo podržati rodno osviješten odgoj u vrtiću.

Kad sam nečaku za rođendan poklonila lutku Baby Born koju je dugo želio, jedva je čekao da je pokaže u vrtiću. Vidjevši ga s igračkom, odgajateljica je začuđeno rekla: *Pa što će tebi lutka? Ti si dečko!*

Vjerujem da nije ništa loše mislila. No nesmotrenim komentarom potkrijepila je kulturu koja dijeli svijet na plavi i ružičasti. Rodni stereotipi oblikuju naše ponašanje prema djeci različitog spola, na način da ih, svjesno ili nesvjesno, usmjeravamo na konformiranje s postojećim normama. Rodne uloge duboko su ukorijenjene u društvu. Unatoč promjenama koje su se na ovom području odigrale proteklih desetljeća, i dalje postoje nepisana pravila prihvatljivog ponašanja za žene i muškarce. Djevojčice i dječaci usvajaju ih odmalena, pa se već kod djece mlađe predškolske dobi može primijetiti usvajanje stavova i ponašanja koja su u skladu sa stereotipnim poimanjem muškog i ženskog spola. Kao roditelji, ali i kao stručnjaci /stručnjakinje, često djevojčicama i dječacima pristupamo na različite načine – čak i kad smo uvjereni da to ne činimo.

Ružičasto-plava kultura

Bajke, knjige i animirani filmovi odašilju pak uvriježeno viđenje muško-ženskih odnosa. Katalozi trgovačkih centara bez

**Jasna Belamarić, prof. psihologije
Sekcija za psihologiju seksualnosti Hrvatskog psihološkog društva Zagreb**

imalo zadržke oglašavaju 'igračke za djevojčice' i 'igračke za dječake', a pokušate li kćeri kupiti gaćice s likom Spidermana koje je poželjela, odustanite odmah. Ne

Nakon čitanja rodno-stereotipne slikovnice djeca se češće igraju stereotipnim igračkama

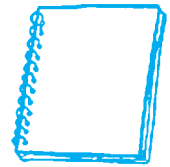
postoje – provjereno.

Ružičasto-plava kultura prodire iz svake pore društva i morat ćete se kao roditelj dobro potruditi da joj pružite otpor želite li djetetu dati priliku da se razvije u osobu kakva jest, a ne kakvom je ružičasti ili plavi kalup nastoji oblikovati. Brojni su načini na koje društvo potiče taj proces. Osim medija, igračke, slikovnice i animirani filmovi snažan su agens socijalizacije i moćno sredstvo održavanja postojećih stereotipa.

Implicitne, ponekad i eksplicitne poruke koje djeci šalju slikovnice i animirani filmovi, te igračke namijenjene različitim spolovima – budućim muškarcima i ženama, imaju dalekosežan utjecaj. Putem igre i identifikacije sa stereotipnim likovima, u okruženju tradicionalne podjele uloga, krive poruke štetno mogu djelovati na razvoj ličnosti djeteta, umanjujući njegovu autentičnost i otežavajući razvoj zdravog identiteta. Zbog toga je izuzetno važno osvijestiti načine na koje se rodne uloge nastavljaju reproducirati u društvu ranim usvajanjem u djetinjstvu.

Krenimo od bajki, bez kojih nijedno djetinjstvo nije zaista proživljeno. Što nas o ženama uče Pepeljuga, Trnoružica, Snjeguljica i ostale bespomoćne princeze? Teško je reći koliki je dio rodne uloge žene usvojen vrlo rano, kroz priče o lijepim, dobrim i nesretnim djevojčkama – počesto žrtvama taštine neke druge žene. U svijetlu toga zanimljiv je pokušaj poznatog kanadskog dječjeg pisca Roberta Munscha da kreira drukčiju bajku 'The Paper Bag Princess'/Princeza u vreći – o hrabroj i pametnoj princezi čijeg je princa oteo zmaj, nakon čega ga je ona slijedila i nadmudrila. No oslobodivši svog princa, shvatila je da je sebičan i tašt, pa je odlučila da se neće udati za njega. I tako je dugo i sretno živjela. Od srca preporučujem i crtić koji možete naći na [YouTubeu](#).

Iako slikovnice imaju važnu ulogu u dječjem razvoju, mnoge od njih kriju nevidljive zamke koje pridonose usvajanju rodni stereotipa.

Istraživanja o rodnim stereotipima

U svijetu postoje brojna istraživanja koja dječju literaturu analiziraju iz rodne perspektive. Prvo sustavno istraživanje rodnih stereotipa u slikovnicama i knjigama za djecu provedeno je za razdoblje 1930. – 1972. godine (Weitzman, 1972.). Utvrđeno je da su ženski likovi bili puno manje zastupljeni od muških. Žene su češće prikazivane u stereotipnim ulogama: kao podređene, pasivne, brižne i uglavnom unutar kuće. Za razliku od njih, muškarci su prikazivani kao aktivni i sudionici zbivanja izvan kuće.

U kasnijem istraživanju (Williams, 1987.), onom koje se odnosilo na razdoblje 1980. – 1987. godine, željelo se provjeriti ima li napretka s obzirom na promjene statusa žena u društvu. I zaista – žene u slikovnicama u tom razdoblju postale su 'vidljivije' – puno češće bile su u ulozi glavnog lika i sudjelovale su u većem rasponu aktivnosti, dok su muški likovi i dalje bili prikazivani u stereotipno muškim ulogama. No zanimljivo je da su se žene u nestereotipnoj ulozi češće nalazile ako su bile glavni lik; sporedni ženski likovi i dalje su bili prikazivani stereotipno.

Protivno očekivanjima, u istraživanju Broadusa i Younga koje se odnosilo na razdoblje 1987. – 2002. pokazalo se da nema daljnjeg porasta pojavljivanja ženskih likova, unatoč sve prisutnijoj zastupljenosti žena u društvenoj podjeli moći. Djevojčice su prikazane kao pasivne i objekti radnje, slatke, naivne, ovisne i prilagodljive, dok su dječaci snažni, pustolovni, nezavisni i sposobni. (Fox, 1993., Ernst, 1995., Jett-Simpson & Masland, 1993.). Djevojčice često postižu svoje ciljeve uz tuđu pomoć, dok dječaci uspijevaju sami zbog svoje sposobnosti ili upornosti. Ako je ženski lik na početku prikazan kao aktivan i asertivan, prema kraju priče postaje pasivan – dosljedno aktivni ženski likovi su izuzetak. (Rudman, 1995.). Majke su najčešće prikazane u kućanskim poslovima – kako kuhaju ručak, serviraju jelo, peru suđe, šiju, čiste kuću i sl. Očevi najčešće uređuju vrt ili nešto popravljaju

(uglavnom izvan kuće), a ako se nalaze u kući, onda čitaju novine, odmaraju se i gledaju TV. Također, očevi puno češće nose naočale nego majke. Očeve se više vidi u aktivnostima igre (i to češće sa sinovima), a majke u emocionalnim odnosima. Najčešće prikazivan odnos roditelja i djeteta je onaj majke i sina, zatim slijedi odnos otac-sin, nešto manje majka-kći, a najmanje otac-kći. Dominantan model obitelji uključuje dva roditelja i jedno ili dvoje djece (u tom slučaju je sin stariji). Autori zaključuju: 'Iako se prikazivanje ženskih likova bitno poboljšalo od 1970., rodni stereotipi i dalje su dominantni u dječjoj literaturi.'

Najnovije istraživanje Andersona i Hamiltona iz 2007. godine utvrdilo je da u novom mileniju 'Nažalost, nema pomaka'. Dječje knjige i slikovnice sadrže dvostruko više muških likova – i glavnih i sporednih. Na naslovnica su pretežno muški likovi, kao i na ilustracijama (75%). Žene i dalje učestalije brinu o djeci i, za razliku od muškaraca, više borave u kući. Žene su često prikazane kao domaćice, a profesije i dalje slijede rodne stereotipe. 'Današnje dječje slikovnice nastavljaju potkrepljivati uvjerenje da su dječaci i muškarci zanimljiviji i važniji od djevojčica i žena,' smatraju ovi autori. 'Stereotipi negativno utječu na dječji razvoj, ograničavaju njihove profesionalne težnje, oblikuju stavove o njihovim budućim roditeljskim ulogama, pa čak utječu i na karakteristike njihove ličnosti.'

Rodni stereotipi u slikovnicama

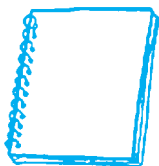
Samo letimičan uvid u slikovnice i animirane filmove dostupne na našem tržištu daje nam slične podatke. Detaljni podaci bit će dostupni nakon provedenog domaćeg istraživanja koje je u tijeku. Imate li razvijeno oko i uho za stereotipe, lako ćete ih uočiti gotovo posvuda – tako npr. serija slikovnica o Jakovu prikazuje majku kako kuha, odlazi u kupovinu i vodi sina u park, a oca kako radi u garaži i na gradilištu. Jakov, naravno, kad odraste, želi biti pravi majstor – 'kao tata'.

Pas Piko, pak, ima mamu koja peče kolači-

će i briše tragove blatnjavih šapica iz pred-soblja, dok tata gradi kućicu na drvetu. Nekoliko nasumce odabranih primjera iz inače vrijednih djela otvorit će nam bogat svijet stereotipa. U priči 'Snježna kraljica', Kai kaže Gerdi optužujućim glasom: 'Ti si kao i druge djevojčice – cmizdriš!'; a Hlapić Giti: 'Teško je s djevojčicama! Sinoć si bila tužna, a sad si gladna!'. Poslušate li inače prekrasno djelo 'Plavi kaputić', saznat ćete da hrast izgleda kao drvo za muškarce jer je velik i snažan, dok su breze poput djevojaka. Djevojčice u djelima Ivana Kušana su većinom lažljive i prevrtljive, u Medi Winnie Poohu i nema ženskih likova (osim Roove majke), i tome slično.

Nažalost, stereotipi iskaču odasvud, pa i iz omiljenih djela s drugim vrijednim porukama. To, naravno, ne znači da bismo ih trebali zabraniti i zauvijek maknuti, već da, prepoznavši stereotipe, djetetu možemo pružiti pomoć u njihovom otkrivanju. Dječje priče i knjige samo oslikavaju i odražavaju stvarnost. No kao što djeci među golemom ponudom nevrijednih kalorija biramo one hranjive, tako je smisleno obratiti pozornost je li knjiga hranjiva za samosvijest ili pothranjuje stereotipe.

Zanimljiv domaći primjer svjesnog oponiranja stereotipu je slikovnica 'Mara i tata', autorice Đurđe Knežević (2006.). U njoj obitelj sačinjavaju djevojčica i tata – tata Maru budi poljupcem, priprema doručak, a zatim zajedno vješaju oprano rublje, te odlaze biciklom u školu i na posao. Ne treba mnogo inventivnosti da se djeci ponudi i nešto mimo stereotipa, pogotovo stoga što slične situacije već žive u svojim obiteljima – njihove mame danas voze automobile ili su inženjerke, a tate (bar ponekad) usisavaju i usjavljaju djecu. Ashton je 1983. istraživala povezanost slikovnica stereotipnim rodnim ulogama i ponašanjima. Nakon čitanja rodnostereotipne slikovnice djeca su se češće igrala stereotipnim igračkama od djece kojima je čitana nestereotipna slikovnica. Nestereotipne knjige povezane su sa samopoštovanjem – i dječacima i

pripremili smo za vas

Rodno neutralne knjige za djecu

Dok domaći stručnjaci i stručnjakinje i motivirana javnost ne naprave, po uzoru na strane zemlje, listu rodno neutralnih dječjih knjiga, možemo slijediti preporuke roditeljima i odgajateljima (Rudman, 1995.):

- Potražite knjige koje djevojčice i žene prikazuju u pozitivnom svjetlu, u aktivnim ulogama.
- Potražite knjige i priče koje ne oslikavaju niti jedan spol u stereotipnom svjetlu.

U rodno neutralnim djelima:

likovi su prikazani kao osobe sa svojim osobitim karakteristikama, bez obzira na njihov spol;

njihova postignuća se ne vrednuju temeljem spola;

zanimanja nisu prikazana stereotipno;

odjeća je funkcionalna, a ne rodno-specifična;

ženski likovi nisu uvijek slabiji i krhkiji od muških;

osobe su racionalne ili emocionalne ovisno o situaciji, ne o spolu;

koristi se rodno osjetljiv jezik.

- U starijoj dobi moguće je uključiti djecu u pronalaženje i prepoznavanje stereotipa i njihovo preispitivanje.

djevojčicama samopoštovanje je poraslo kad je uspješan glavni lik bila osoba njihova spola. Podsjetimo se da djeca vole opetovano slušati jednu te istu priču, te da je izloženost porukama (štetnima ili poticajnim) višekratna.

Zamke animiranih filmova

S animiranim filmovima stvari stoje još gore – dok npr. lik iz Hello Kitty utjelovljuje bespomoćnost i pasivnost, superpopularne vile Winx toliko su seksualizirane i afektirane da se nekad ozloglašena Barbie prema nji-

ma čini kao redovnica. Ružičaste princeze, til, nakit i šminka (!) neizbježne su igračke, a bez *Bratz* i *Winx* lutaka danas teško možemo zamisliti sobu neke djevojčice. Zaista ima nešto duboko uznemirujuće u činjenici da se djevojčice od najranije dobi igraju i identificiraju s lutkama koje su napravljene po uzoru na seksualne fantazije odraslih muškaraca.

Prisjetite se kako su dobre vile izgledale u doba odrastanja starijih generacija. A u današnjim bajkama čak su i konji dobili štikle. Dok su djevojčice danas više nego ikad izložene igračkama štetnima za zdravo poimanje svog roda, ni dječaci ne prolaze ništa bolje – akcijski junaci otežavaju usvajanje emocionalne pismenosti kod dječaka, a akcijske junakinje koje su se pojavile u novije doba izgledaju poput porno-diva čime se djevojčicama šalje nedvosmislena poruka da žene mogu biti moćne samo ako su seksualne.

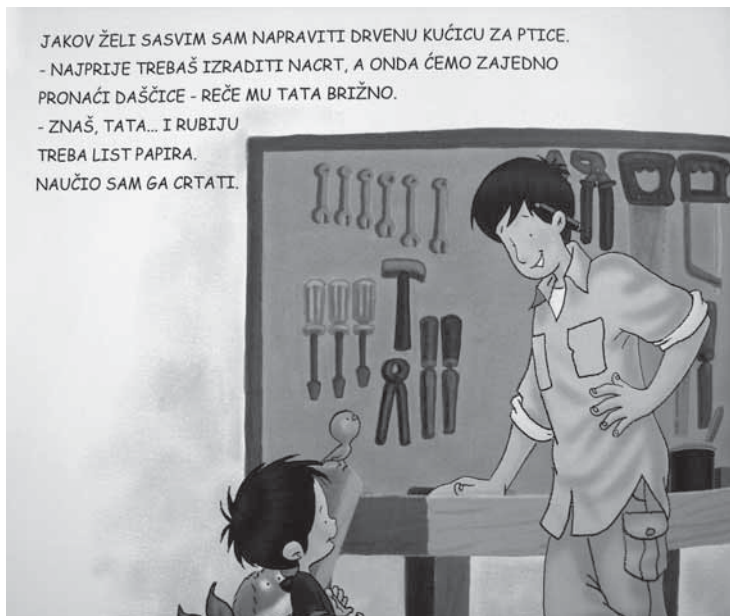
Kako u vrtiću podržati rodno osviješten odgoj?

Preporuke za odgajatelj(ic)e:

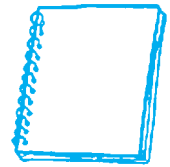
- Osvijestite vlastite stavove, očekivanja

Potražite knjige i priče koje ne oslikavaju niti jedan spol u stereotipnom svjetlu

Dječje knjige i slikovnice sadrže dvostruko više muških likova – i glavnih i sporednih

i reakcije u vezi s emocijama i ponašanjem djece različitog spola. Jeste li strožiji prema dječacima, a nježniji prema djevojčicama? Nudite li češće utjehu djevojčicama? Potičete li ih više na razumijevanje drugih i na kompromis nego dječake? Smatrate li natjecateljstvo dječaka prihvatljivijim?

- U svakodnevnoj komunikaciji s djecom vodite računa o tome da igre, igračke ili centre aktivnosti ne dijelite na one namijenjene dječacima ili djevojčicama – ne sugerirajte da je npr. 'sport za dečke', a 'ritmika za cure'; potaknite djecu da se igraju igračkama uobičajenima za suprotan spol.
- Izbjegavajte poticanje na ponašanja u skladu s rodnim ulogama (*Curice neka pomognu obrisati pod, a dečki neka donesu stolce.*)
- O obiteljskom životu razgovarajte bez stereotipa (*Djeca trebaju pomoći roditeljima u kućanskim poslovima; Koji auto ima mama?; Kuha li tata fino? i sl. – umjesto: Djeca trebaju pomoći mami u kućanskim poslovima; Koji auto ima tata?; Kuha li mama fino?; Reci mami da ti pripremi pidžamu; Ima li nečiji tata bušilicu?*)
- Pri glumi pokušajte dodjeljivati uloge koje su različite od stereotipa – npr. strašnog lava glumi curica, uplašenog patuljka dječak. Pričajte priče koje prikazuju junake u nestereotipnim ulogama.
- Trudite se govoriti u oba roda ili naizmjenice (*prijatelji i prijateljice, susjedi i susjede*), koristite povremeno ženski ili pak muški rod u stereotipnim zanimanjima (*policajka, striček ili teta koji odvoze smeće, voze avion...*). Uz zanimanja i aktivnosti žena koristite odgovarajuće imenice u ženskom rodu (*Teta Ana je logopedinja; Ema je odlična plivačica; Lara je danas slavljena.*)
- Reagirajte na komentare djece ili roditelja koji sadrže stereotipe (*Ružičasto je za djevojčice; Dečki su zločesti, hrabri; Ona voli muške igre/igračke; Prava curica - voli se uljepšavati; Premekan je za dečka...*). Potaknite djecu na

Zanimljiv domaći primjer svjesnog oponiranja stereotipu je slikovnica 'Mara i tata'

osvješćivanje stereotipa (*Zašto misliš da roza boja nije za dječake? Mogu li i djevojčice biti hrabre/ tate čuvati bebu/ žene loviti lopove?*)

- Dovedite u vrtić osobe nestereotipnih zanimanja.
- Omogućite djeci priliku za izražavanje cijelog spektra emocija, osobito tuge i

straha dječacima – nemojte ih 'hrabriti' guranjem u rodnu ulogu.

- Potičite razvoj cjelovite osobnosti djeteta, neovisno o njegovom/njezinom spolu.
- Ne pohvaljujte ljepotu, izgled i odjeću samo djevojčica. Hrabrost i snagu pohvaljujte i kod djevojčica.

Literatura:

1. Đurđa Knežević; (ilustratorica Petra Grozaj): *Mara i tata*, Pučko otvoreno učilište Korak po korak, Zagreb, 2006., Biblioteka Korak po korak
2. Robert Munsch: *The Paper Bag Princess* (<http://www.robertmunsch.com/books.cfm?bookid=27>, <http://www.youtube.com/watch?v=y-O-3Gbl6VE>, <http://www.youtube.com/watch?v=BWzRpb4kLSY>)
3. Anderson, D.A., Hamilton, M. (2007). *Gender Stereotyping and Under-Representation of Female Characters in 200 Popular Children's Picture Books: A 21st Century Update.*
4. Ernst, S. B. (1995). *Gender issues in books for children and young adults.* U: S. Lehr (ur.). *Battling dragons: Issues and controversy in children's literature.* (pp. 66-78). Portsmouth, NH: Heinemann.
5. Fox, M. (1993). *Men who weep, boys who dance: The gender agenda between the lines in children's literature.* *Language Arts*, 70 (2), 84-88.
6. Jett-Simpson, M., & Masland, S. (1993). *Girls are not dodo birds! Exploring gender equity issues in the language arts classrooms.* *Language Arts*, 70 (2), 104-108.
7. Rudman, M. (1995). *Children's Literature: An issues approach.* (3rd edition). White Plains, NY: Longman.
8. Williams, J.A., Vernon, J.A., Williams, J.C., Malecha, K. (1987). *Sex Role Socialization in Picture Books: an Update.* *Social Science Quarterly* 68:1 (March 1987), pp. 148-156.